

فصلنامه جامعه‌شناسی (مقاله علمی-پژوهشی) سیاسی ایران، سال سوم، شماره اول، بهار ۱۳۹۹، صص ۲۹۱-۳۰۳

مسئولیت بین‌المللی اتحادیه اروپا نسبت به خسارات ایجاد شده در تحریم جمهوری اسلامی ایران

تاریخ دریافت ۹۸/۱۰/۱۰

ابومحمد عسگرخانی^۱

تاریخ پذیرش: ۹۸/۱۲/۱۵

سهراب صلاحی^۲

سنجر زهی^۳

چکیده

تحریم‌های یکجانبه و خودسرانه در حقوق بین‌الملل به اقدامات تنبیهی یک یا چند کشور علیه کشورهای دیگر گفته می‌شود که خارج یا فراتر از تحریم‌های معین شده در قطعنامه‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد هستند. تحریم‌های اتحادیه اروپا پس از تصویب قطعنامه‌های شورای امنیت وضع شده و دارای قلمرویی گسترده‌تر از آن می‌باشد. اتحادیه اروپا مکلف به تضمین و جبران خسارات وارده بر کشوری است که آن را تحت تحریم قرار داده است و در قبال آن، واجد مسئولیت بین‌المللی می‌باشد. این پژوهش با هدف بررسی مسئولیت بین‌المللی اتحادیه اروپا نسبت به خسارات ایجاد شده در تحریم جمهوری اسلامی ایران است. مسئولیت بین‌المللی یکی از اساسی‌ترین نهادهای حقوقی بین‌المللی است رفتار متخلفانه اتحادیه اروپا در تحریم ج.ا.ا خود موجب نقض تعهدات بین‌المللی و ورود خسارت شده است. اتحادیه اروپا از تحریم‌ها و معیارهای محدودساز برای پیشبرد اهداف سیاست خارجی و بعنوان اقدامات پیشگیرانه‌ای که به اتحادیه اجازه‌ی پاسخ به چالش‌های سیاسی و تحولات پیش‌رو را می‌دهد، استفاده می‌کند. این تحریم‌ها فارغ از منشا شکل‌گیری شان اعم از قطعنامه‌های شورای امنیت ملل متحد، تحریم‌های مستقل اتحادیه و یا شکل ترکیبی از دو صورت مذکور بعنوان اسناد حقوقی و قانونگذاری ذیل نظام حقوقی اتحادیه تلقی گردیده و طبق مفاد معاهده‌ی کارکرد اتحادیه، بایستی با اصول و قواعد نظام مذکور همخوانی و انطباق داشته باشند. در صورت عدم تطبیق با این اصول، تحریم‌ها غیرقانونی تلقی شده و مستوجب لغو و ابطال آن شده و در نهایت ممکن است الزام به جبران خسارت برای شخص زیان‌دیده را تحقق بخشد. جمهوری اسلامی ایران در قبال تحریم‌های اتحادیه اروپا، با پیش کشیدن مسئولیت بین‌المللی اتحادیه اروپا، می‌تواند با اقامه دعوی در دیوان دادگستری اتحادیه اروپایی نسبت به اثبات مسئولیت اتحادیه اروپا اقدام و در صورت احراز آن، جبران خسارت مناسب دریافت نماید. اما از نظر مراجع اتحادیه، ارکان تحقق مسئولیت بین‌المللی که منبعث از اصول مشترک حقوق کشورهای اعضای اتحادیه بوده و شامل فعل غیرقانونی، وجود خسارت واقعی و رابطه‌ی سببیت می‌باشد، برای

۱. دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی - دانشگاه تهران (نویسنده مسئول)

۲. استادیار دانشکده حقوق، دانشگاه جامع امام حسین (ع)

۳. دانشجوی دکتری رشته حقوق بین‌الملل عمومی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قشم

تحقق مسئولیت بین‌المللی در این زمینه کفایت نکرده و رویه قضایی اتحادیه اروپا بیانگر شرایطی خاص در رابطه با احراز این مسئولیت بوده که شناخت آنها صرفاً با بررسی این رویه قضایی ممکن خواهد بود. ضمن اینکه از طریق همین رویه می‌توان به شرایط احراز وضع و اجرای غیرقانونی تحریم‌ها، شرایط تحقق مسئولیت بین‌المللی اتحادیه اروپا و آرای دیوان در جهت جبران خسارات وارده نائل آمد.

واژگان کلیدی: اتحادیه اروپا، تحریم جمهوری اسلامی ایران، جبران خسارت، مسئولیت بین‌المللی

مقدمه

تحریم^۱ در ابتدای ظهور آن به عنوان روشی برای تضمین حفظ صلح و امنیت بین‌المللی که فاقد هزینه‌ها و خطرات درگیری نظامی بود، طرفدارانی پیدا نمود، اما به تدریج پیامد زیانبار تحریم‌ها بر موازین حقوق بشری و زندگی مردم غیرنظامی کشورهای هدف تحریم، آشکار شد. تحریم‌ها علیه ایران به مجموعه اقداماتی از سوی قدرت‌های جهانی گفته می‌شود که در جهت مجازات حکومت ایران یا وادار کردن این کشور به انجام یا انجام ندادن عملی به کار گرفته شده‌اند (ساعدوکیلی و تحصیلی، ۱۳۹۷). عمده تحریم‌ها علیه ایران توسط آمریکا، سازمان ملل متحد^۲ و اتحادیه اروپا^۳ شکل گرفته است و در پی چالش بر سر برنامه هسته‌ای ایران، شدت بیشتری گرفت (کلاید، ۱۳۹۲). یکی از سازمان‌های بزرگ اقتصادی-سیاسی جهان، اتحادیه اروپا است که از ۲۷ کشور اروپایی تشکیل شده و فعالیت‌های آن، اکثر سیاست‌های عمومی از سیاست اقتصادی گرفته تا امور خارجه، دفاع، کشاورزی و تجارت را تحت پوشش قرار می‌دهد (خالوزاده، ۱۳۹۰). با این حال، گستره قدرت آن در حوزه‌های مختلف بسیار متفاوت است. از مهم‌ترین نهادهای اتحادیه اروپا می‌توان به شورای اروپایی، شورای اتحادیه اروپایی، کمیسیون اروپا، دادگاه اروپا، پارلمان اروپا، بانک مرکزی اروپا و دیوان محاسبات نام برد (ایکویت^۴، ۲۰۱۵). تحریم‌هایی که از سوی این اتحادیه به سرکردگی آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران اعمال شده است، نقض آشکار قوانین بین‌المللی محسوب می‌شود. به عقیده برخی از حقوقدانان، تحریم‌های آمریکا برای شرکت‌های غیرآمریکایی از نظر حقوقی الزام‌آور نیستند و حتی قوانین اتحادیه اروپا را نقض می‌کنند (ضیایی بیگدلی، ۱۳۹۷). با این حال، همانطور که گفته شد، اتحادیه اروپا، همچنین اعلام کرده است که بر اساس توافقات صورت گرفته با کشورهای عضو آن اتحادیه، می‌تواند دارای‌های بانک مرکزی ایران را مسدود کند، ضمن آنکه سعی خواهد کرد مانعی بر سر راه تجارت‌های مشروع و قانونی ایران ایجاد نشود. همچنین، بر اساس تصمیم سازمان جهانی انتقالات بین‌بانکی (سوئیفت) مستقر در سوئیس، آن سازمان

1- Sanctions

2- United Nations

3- European Union

4- Eeckhout

آماده است تا به محض اینکه تحریم‌های اتحادیه اروپا ضد ایران اجرا شد، خدمات خود را به نهادهای مالی ایرانی که تحریم هستند، قطع کند.

این تحریم‌ها ضمن برهم زدن موازین حقوق بشری، خساراتی را نیز متوجه جمهوری اسلامی ایران کرده است و در این میان، مسئولیت بین‌المللی جبران خسارت در قبال تحریم جمهوری اسلامی ایران را برای اتحادیه اروپا به همراه خواهد داشت. مسئولیت در یک عبارت کلی به مفهوم پاسخگویی است و آنجا که با ضمانت اجرای بین‌المللی همراه می‌شود صحبت از مسئولیت بین‌المللی خواهد بود. برای نمونه، تحمیل تحریم‌ها علیه عراق (۲۰۰۴) و لیبی (۲۰۱۱) بعد از سقوط رژیم‌های دیکتاتوری آنها، موجب فروپاشیدن زیرساخت‌های اصلی این کشورها و افزایش خسارات مادی و معنوی جبران‌ناپذیر مانند گرسنگی، بیماری و مرگ شد. همچنین تحریم کشورهایمانند روسیه، ترکیه و ونزوئلا توسط اتحادیه اروپا، خساراتی را متوجه این کشورها ساخته است. شبه جزیره کریمه واقع در جنوب اوکراین (۲۰۱۴) پس از برگزاری یک همه‌پرسی به خاک روسیه ملحق شد؛ اما اوکراین و غرب نتیجه این همه‌پرسی را نپذیرفتند و آن را جدایی‌طلبی بر خلاف قوانین بین‌المللی خواندند (اریکسون^۱، ۲۰۱۷). اتحادیه اروپا از همان سال تحریم‌های بسیاری را علیه روسیه وضع کرده است. این در شرایطی است که شماری از اعضای این اتحادیه همچون ایتالیا، یونان و مجارستان، به موجب ضررهای هنگفت اقتصادی که در سال‌های گذشته متحمل شده‌اند، از تمدید تحریم‌ها حمایت نمی‌کنند.

با توجه به آنچه بیان شد، سئوالی که در این پژوهش مطرح می‌شود، این است که آیا تحریم‌های اتحادیه اروپا بر علیه جمهوری اسلامی ایران موجبات مسئولیت بین‌المللی در قبال جبران خسارت وارده به ج.ا.ا را باعث می‌شود یا نه؟ که به نظر می‌رسد تحریم‌های اتحادیه اروپا به طور یک‌جانبه و خارج از مقررات حقوق بین‌المللی، قطعنامه‌ها، منشور سازمان ملل متحد، شورای اروپا و توافقات دوجانبه، وضع شده که مشروعیت قانونی ندارد. در این پژوهش برآنیم ضمن تشریح مفهوم مسئولیت بین‌المللی اتحادیه اروپا، تحریم‌های وضع شده را بررسی کرده و مسئولیت بین‌المللی اتحادیه اروپا را در قبال جبران خسارت وارده توسط این اتحادیه را مورد بحث و تفسیر قرار دهیم.

۱- تشریح مسئولیت بین‌المللی اتحادیه اروپا در حقوق بین‌الملل

مسئولیت بین‌المللی یک اصل بنیادین حقوق بین‌الملل و بیانگر رفتار خلاف دولت‌ها می‌باشد (راعی، ۱۳۹۳). و به عنوان مهمترین و اساسی‌ترین نهادهای حقوقی بین‌المللی زمانی رخ می‌دهد که یک تعهد بین‌المللی از سوی یکی

^۱ - Eriksson

از تابعان فعال حقوق بین الملل نادیده انگاشته و نقض یک تعهد بین المللی شود؛ یعنی هر فعل متخلفانه بین المللی دولت موجب مسئولیت بین المللی آن دولت می شود (ابراهیم گل، ۱۳۹۵).

۲- بسط شرایط مسئولیت بین المللی به تحریم های اعمالی از سوی اتحادیه اروپا

برای اینکه مسئولیت بین المللی اتحادیه اروپا احراز شود، شرایطی لازم است به وقوع بپیوندد تا مسئولیت بین المللی برای این اتحادیه قابل تصور و تبلور باشد ذیلا به برخی از این شرایط و مستندات اشاره شده است:

۳- تحریم های اتحادیه اروپا و جبران خسارت

تقسیم بندی تحریم ها از جنبه هدف به تحریم های استراتژیکی و تغییر رفتار؛ از نظر مخاطب به تحریم های یک جانبه چند جانبه و تحریم های سازمان ملل و از لحاظ روش تحریم به تحریم های اولیه و ثانویه می باشند (زهرانی، ۱۳۹۶). تحریم های اتحادیه اروپا، از نوع تغییر رفتاری، چندجانبه و اولیه محسوب می شوند.

علاوه بر موارد عنوان شده می توان اقدامات و فعالیت های متعدد دیگری را از سوی کشورهای مختلف عضو اتحادیه در راستای اعمال تحریم های اقتصادی علیه جمهوری اسلامی ایران برشمرد. اما نکته مهم این است که بیشترین و اصلی ترین تحریم های وضع شده از سوی اتحادیه اروپا علیه ایران در اثر پرونده هسته ای ایران و ارجاع آن به شورای امنیت سازمان ملل متحد بوده است. این موضوع موجب می شود تا بررسی مشروعیت تحریم های اتحادیه اروپا بر اساس قواعد عام و خاص حقوق بین الملل ضرورت یابد. بر این اساس در مبحث بعدی، تلاش شده است تا با نگاهی تحلیلی و تفسیری به بررسی ابعاد مسئولیت بین المللی اتحادیه اروپا نسبت به خسارات ایجاد شده در اثر تحریم جمهوری اسلامی ایران پرداخته شود.

۳-۱ مشروعیت تحریم های اقتصادی اتحادیه اروپا علیه ایران

بررسی انواع تحریم های اقتصادی اعمال شده از سوی اتحادیه اروپا علیه ایران، نشان می دهد که این تحریم ها از جهات مختلفی نافی بسیاری از اصول مندرج در منشور ملل متحد و همچنین قطعنامه های شورای امنیت علیه ایران می باشد. بنابراین، مقدمه قطعنامه ۱۹۲۹ شورای امنیت سازمان ملل متحد، اقدام اتحادیه اروپا بر مبنای تفسیر موسع و غیرقانونی از مقدمه قطعنامه ۱۹۲۹ شورای امنیت است و می تواند طرف مقابل را به جبران خسارت وادار سازد در واقع، اتحادیه اروپا از قطعنامه های شورای امنیت علیه ایران، تفسیر صحیحی به عمل نیاورده است (زمانی و مظاهری، ۱۳۹۰).

۳-۱-۱ نقض مواد ۲۴ و ۲۵ منشور سازمان ملل متحد از سوی اتحادیه اروپا

غیرمنطقی بودن تحریم های اتحادیه اروپا بر اساس مواد ۲۴ و ۲۵ منشور، قابل تبیین می باشد، در این راستا، اتحادیه اروپا نسبت به اعمال و اجرای این تحریم مسئولیت بین المللی داشته و در قبال آن ملزم به جبران خسارات وارده می باشد.

۳-۱-۲ نقض ماده ۵۳ منشور سازمان ملل متحد از سوی اتحادیه اروپا

اعمال انواع تحریم های اقتصادی اتحادیه اروپا علیه ایران، در تناقضی آشکار با ماده ۵۳ منشور ملل متحد می باشد. بنابراین، اعمال تحریم های متعدد اتحادیه اروپا علیه ج.ا.ا بدون مجوز و اجازه شورای امنیت و بعضا سازماندهی اعمالی فراتر از قطعنامه های این شورا علیه ایران در تناقضی آشکار با اصل ۵۳ منشور ملل متحد بوده و به صورتی فاحش و واضح این اصل مهم را نقض کرده است و در قبال خسارات احتمالی وارد شده به کشور تحریم شده، دارای مسئولیت بین المللی بوده و قابلیت پیگیری توسط آن کشور و جبران خسارت را دارد.

۳-۱-۳ نقض ماده ۵۹ طرح مسئولیت از سوی اتحادیه اروپا

از جمله مواردی که اتحادیه اروپا همواره به عنوان یکی از قواعد عام حقوق بین الملل در اعمال تحریم های جمهوری اسلامی ایران بدان استناد کرده، طرح مسئولیت بین المللی دولت ها مصوب سال ۲۰۰۱ میلادی توسط کمیسیون حقوق بین الملل می باشد. بر این اساس اقدام اروپا در تحریم ج.ا.ا علاوه بر نقض اصول منشور سازمان ملل متحد، با ماده ۵۹ طرح مسئولیت بین المللی دولت ها نیز در تضاد می باشد، چراکه در ماده ۵۹ طرح مسئولیت تصریح شده است که: مواد طرح مسئولیت دولت به مقررات منشور ملل متحد خدشه ای وارد نمی کنند (سیکیلیانوس^۱، ۲۰۱۴). شورای امنیت قبل از هر گونه اقدام اتحادیه اروپا، با صدور قطعنامه های متعدد، تحریم هایی را علیه ایران اعمال نموده است (حدادی، ۱۳۹۷).

بنابراین، جای هیچ تردیدی باقی نمی ماند که ادعای کشورهای اروپایی مبنی بر انجام اقدامات متقابل علیه ایران بر اساس طرح مسئولیت بین المللی دولت ها هیچ گونه وجهت قانونی و منطقی ندارد، چرا که ماده ۵۹ طرح مسئولیت به صراحت اشاره کرده است که مفاد این طرح نباید هیچ گونه مغایرتی با منشور ملل متحد داشته و یا اجرای درست مفاد آن را با خدشه و مشکل روبرو نماید و از آنجایی که بسیاری از موارد تحریمی خوسرانه اتحادیه اروپا علیه ج.ا.ا

^۱- Sicilianos

در قطعنامه های شورای امنیت ذکر نشده، این اقدامات خلاف منشور ملل متحد و قطعنامه های شورای امنیت بوده است یعنی دقیقا همان چیزی که ماده ۵۹ طرح مسئولیت آن را رد کرده است. آنچه مشهود است تحریم هایی از روی اغراض سیاسی از سوی اتحادیه اروپا است و همین موضوع، مسئولیت بین المللی اتحادیه اروپا را در جبران خسارات آشکار می سازد و ج.ا.ا. بایستی در جهت طرح دعوی خسارات وارده بر اساس قوانین و ضوابط حقوق بین الملل اقدامات لازم را به عمل آورد.

۳-۱-۴ تاثیر تحریم های ثانویه آمریکا در مسئولیت بین المللی اتحادیه اروپا نسبت به خسارات ایجاد شده

در تحریم جمهوری اسلامی ایران

کشورهای اروپایی می بایستی نشان دهند که علی رغم وابستگی متقابل اقتصادی به آمریکا، سیاست خارجی اتحادیه اروپا را بطور مستقل مدیریت می کنند. اتحادیه اروپا و کشورهای عضو بایستی سیاست تحریمی خود را تحکیم و اقدام به تقویت موضع بازدارندگی و بازیابی در قبال تحریم های ثانویه نموده و برای تصویب اقدامات متقابل نامتقارن علیه هر کشور ناقض منافع اروپایی، از طریق تحریم های ثانویه، آماده باشند. آنها همچنین می بایستی نقش جهانی یورو را تقویت و یک گفتمان قوی بین المللی در خصوص نقش تحریم ها را نیز رهبری نمایند. مواجهه اروپا با تحریم های ثانویه آمریکا یک چالش عمده سیاست خارجی است، چالشی که راه حل ساده ای ندارد. خروج دولت ترامپ از برنامه جامع اقدام مشترک (برجام) و اعمال تحریم ها، منافع کشورهای اروپایی در بخش عدم اشاعه هسته ای را خدشه دار نموده و توانایی محدود آنان جهت اجرای راهبرد مستقل در قبال ایران را کاهش داده است. گرچه اروپا و ایالات متحده از نزدیک سیاست تحریم خود در قبال موضوعات دیگر، را ادامه می دهند ولی عدم توافق میان آنها، از جمله در خصوص برجام، نه تنها به واگرایی شدید آنان در خصوص تحریم ها، بلکه به تقابل میان سیاست خارجی طرفین انجامیده است.

در حقیقت، پایتخت های کشورهای اروپایی به این حقیقت تلخ رسیدند که بواسطه تحریم های ثانویه، واشنگتن می تواند، عامل دسترسی به بازار آمریکا، را به عنوان یک منبع قدرت سیاسی علیه آنها بکار گیرد. از آنجائی که آمریکا یکی از بزرگترین شرکای تجاری و مالی اروپا می باشد، به سختی می توان یک تجارت اروپایی را یافت که بصورت مستقیم یا غیر مستقیم با بازارها و سیستم های آمریکائی مرتبط نباشد. با توجه به قدرت نفوذ زیاد برای دسترسی به بازیگران اروپا و قطع ارتباط آنها با بازار آمریکا، اداره خزانه داری آمریکا در مواقع اختلاف سیاسی اروپا و آمریکا، به عنوان نیروی غالب و برتر عمل می کند. لذا تنها تهدید به تحریم های ثانویه بر علیه نهادهای اروپایی، به خروج شرکت های اروپایی از ایران و نادیده انگاشتن توافق هسته ای انجامید، توافقی که به عنوان دستاورد سیاست خارجی اروپا

مطرح می‌باشد. اتحادیه اروپا و اعضای آن، علی‌رغم شتاب برای یافتن اقدامات متقابل به هدف محدود ساختن اثرات تحریم‌ها بر منافع تجاری و راهبردی خود، قادر به تغییر مواضع واشنگتن نشدند. آنان همچنین توفیقی در بازداشتن شرکت‌های اروپایی در هم‌داستانی و تبعیت کامل از تحریم‌های ثانویه آمریکا، کسب نکردند.

چیزی بیش از توافق هسته‌ای در معرض خطر است. صرف‌نظر از ابقاء یا انقضاء توافق هسته‌ای در ماه‌های آینده، محرز است که دول اروپایی نیازمند ارائه پاسخی بهتر به تحریم‌های ثانویه هستند. شرکت‌های اروپایی نیازمند تضمین‌هایی هستند که بتوانند در چارچوب سیاست و قوانین اتحادیه به تجارت خود ادامه دهند. آنان باید به جهانیان نشان دهند که علی‌رغم وابستگی متقابل به آمریکا، در نهایت این پایتخت‌های اروپایی هستند که سیاست خارجی اتحادیه را کنترل و هدایت می‌کند (صمدی یامچلو، ۱۳۹۸). در مورد ایران، با کاهش قدرت چانه‌زنی، ضعف پایتخت‌های اروپایی در مقابل تهران و واشنگتن عیان شده است. اروپا می‌تواند از این وابستگی متقابل بکاهد، ولی این اقدام از ابعاد سیاسی یا اقتصادی با منافع کلان اروپا همخوان نیست. گزینه قابل اتکاء به حداقل رساندن فرصت‌های واشنگتن برای استفاده از وابستگی متقابل آمریکا - اتحادیه اروپا در محدود ساختن آزادی عمل اروپا می‌باشد. این امر می‌تواند از طریق کاستن از عدم تقارن در وابستگی‌های متقابل، و نیز نشان دادن عزم بهره‌برداری از دیگر ابعاد وابستگی متقابل میسر گردد.

با انتخاب همراهی آمریکا برای تحریم ایران در بخش سوئیفت، اروپائیان به سیاست ارباب ایران ملحق شدند. ابهام در کارکرد تحریم‌های ثانویه نیز در تقویت اثر گذاری آن موثر بود. عدم شفافیت در خصوص چگونگی تفسیر اقدامات و چگونگی اجرا، تا حدود زیادی به تبعیت تام و تمام شرکت‌ها و بانک‌های اروپایی منجر شد که ترجیح دادند به قطع ارتباط با ایران اقدام نمایند و از ریسک غلتیدن در چارچوب تحریم‌ها بپرهیزند. اوفک نیز به‌کندی و ناقص به تلاش‌های دول اروپایی به هدف شفاف‌سازی موضوعات پاسخ می‌دهد که بسیاری از مفسرین این‌الگوی رفتاری را عمدی تلقی می‌کنند زیرا بر تاثیر اقدامات آمریکا می‌افزاید. در همین رابطه، برخورد دولت ترامپ در اعطای معافیت‌های محدود و موقت برای خرید نفت ایران، تنها به دامنه اقدامات غیر قابل پیش‌بینی‌ها آنها می‌افزاید. اروپا علاوه بر روابط گسترده تجاری، سرمایه‌گذاری و فناوری با آمریکا، از ناحیه در هم‌تنیدگی بازارهای مالی خود با بازارهای مالی بزرگ آمریکا، نیز آسیب پذیر است. دیگر ابعاد سیستم مالی، نظیر نقش کارت‌های اعتباری ویزا، مسترکارد، و دیگر شرکت‌های آمریکائی ذی‌مدخل در معاملات مالی یا تاثیر گذار در سیاست تحریمی آمریکا بر سوئیفت، این آسیب‌پذیری را تقویت می‌کند (حدادی، ۱۳۹۷).

اختلافات بین اروپایی‌ها حتی در سطح فنی نیز آشکار است: برخی از کشورهای اروپایی از طریق درخواست معافیت، خواهان ترتیبات ترجیحی شدند. این شیوه نه تنها معافیت جزئی آمریکا برای واردات نفت از ایران در ماه نوامبر ۲۰۱۸، در برداشت بلکه برضد دیگر اعضای اتحادیه اروپا که خواهان معافیت گروهی و نه مذاکره

دوجانبه بودند، بکار رفت. معافیت‌ها محدود به لحاظ حجم و زمان، به هدف ممانعت از ایجاد مناسبات بلندمدت اقتصادی میان ایران و اروپا می‌باشد. در اجرای چنین سیاستی، آمریکا در ماه آوریل (۲۰۱۸) اعلام کرد که معافیت‌های ایتالیا و یونان و نیز کشورهای انگشت‌شمار خارج از اتحادیه اروپا، را برای ادامه خرید نفت ایران، تمدید نمی‌کند (کروتز، ۱۳۹۶).

میزان مقاومت در مقابل اقدامات متقابل اتحادیه اروپا در قبال تحریم‌های ثانویه، نسبت به عضوی از اتحادیه اروپا که مورد تحریم قرار گرفته، متفاوت است. برای مثال عدم اتحاد در خصوص روسیه بیشتر از ایران است، حداقل تا زمانیکه ایران برجام را اجرا می‌کند. برای غلبه بر این مشکل، می‌بایستی ائتلافی از موافقین، هدایت اقناع دیگر اعضا را عهده دار شوند به این معنی که اگر اروپا در پی ایفای نقش رهبری اقتصادی است، اتخاذ یک روند اقدامات متقابل علیه تحریم‌های ثانویه از سوی اتحادیه اروپا، حیاتی است.

لازم است اروپائیان در افزایش استفاده از تحریم‌ها و دیگر اقدامات اقتصادی در روابط بین‌المللی نسبت به جمهوری اسلامی ایران، از طریق متنوع ساختن روابط بین‌المللی و تقویت پویایی اقتصادی بمنظور جلوگیری از وابستگی به یک قدرت، تحکیم توانمندی جمعی اعضا برای اعمال اقدامات متقابل علیه ارباب اقتصادی و تحصیل راهکارهای جبران خسارات نهادهای اروپائی متضرر از تحریم‌ها، اقدام نمایند. اتحادیه اروپا باید ضمن پذیرش سطح قابل توجهی از ریسک مشترک و حفظ وحدت داخلی، پاسخ قوی به تحریم‌های ثانویه آمریکا بدهد. ائتلافی بزرگ از کشورهای اروپائی باید اراده سیاسی خود را به نمایش گذاشته و در هزینه‌های پاسخ به روابط فرا-آتلانتیکی، حداقل به صورت موقت، سهیم باشند. اروپا در آینده نیازمند ترسیم نقشه راهی دقیق برای پاسخ‌های خود در کوتاه، میان و بلند مدت بمنظور به حداقل رساندن صدمه تحریم‌های ثانویه آمریکا خواهد بود. این نیاز نه با اقدامات انقلابی بزرگ، بلکه اقداماتی نظیر عملیاتی ساختن اینستکس شروع خواهد شد. آمریکا به گونه‌ای قوانین یک‌جانبه‌ای بر تحریم‌های ثانویه وضع کرده که از سلطه مالی جهانی خود سوء استفاده می‌کند. وقت آن است که اروپا به منظور حفظ بهتر نظام چندجانبه‌گرائی، خطوط قرمز خود را ترسیم نماید.

۳-۲ جبران خسارات ناشی از تحریم‌های اتحادیه اروپا

از منظر حقوق بین‌الملل، جای هیچ تردید و ابهامی نیست که هرکشوری در کلیه شئون خود از قبیل فرهنگ و اقتصاد و ... از حاکمیت مطلق برخوردار است از این رو، در قضیه تحریم‌های اتحادیه اروپا با شکایت و پیگیری نزد دادگاه صالح می‌توان نسبت به برآورد خسارت وارده بر کشور تحت تحریم و جبران آن توسط تحریم‌کننده اقدام نمود. در تحریم ج.ا. ایران توسط اتحادیه اروپا، رای برخی از بخش‌های این اتحادیه در تناقض با یکدیگر است بطور نمونه در سال ۲۰۱۴ میلادی، دیوان عمومی اتحادیه اروپا در رسیدگی به ادعای برخی شرکت‌های ایرانی، ضمن بیان یک سری از رویه‌های قضایی قبلی خود و با استناد به آنها، و به دلیل عدم ارائه دلایل توسط شورای اتحادیه

اروپا، تصمیم این شورا مبنی بر تحریم برخی شرکت های ایرانی را باطل اعلام نمود (بیگ زاده، ۱۳۹۴). ولی برخی خسارات مادی و معنوی مورد ادعای خواهان از قبیل زیان ناشی از بستن حساب های بانکی و توقف انجام پرداخت به یورو توسط بانک های اروپایی و توقف روابط تجاری با عرضه کنندگان اروپایی را به دلیل اینکه خواهان نتوانست ورود آن خسارات را به عنوان «نتیجه مستقیم» اقدام غیرقانونی شورا ثابت کند، جامعه بین المللی را ندارد و مغایر با موازین بین المللی می باشد بنابراین ج.ا.ا می بایست دعوایی را در خصوص تحریم های اتحادیه اروپا در دیوان بین المللی دادگستری به منظور جبران خسار های ناشی از این تحریم ها اقامه نماید، چرا که اعمال تحریم بر خلاف موازین حقوق بین المللی و حقوق بشری است (دوپونت^۱، ۲۰۱۵).

در موارد مرتبط با تحریم های اتحادیه اروپا، مفهوم خسارت هم شامل خسارات مادی و هم خسارات معنوی می شود و می توان نسبت به جبران هر یک از آن ها، پرونده های متفاوتی را باز نمود که از آن جمله می توان به خسارات اصلی و مستقیم ناشی از یک عمل مخالف حقوق بین الملل؛ خسارات ناشی از عدم النفع و خسارات ناشی از هزینه های فرعی اشاره کرد. به طور کلی حق جبران خسارت از جمله حقوقی است که در مسئولیت بین المللی به رسمیت شناخته شده است. حق جبران خسارت موثر شامل حق پیگرد و مجازات افرادی است که مسئول نقض های گسترده حقوق بشری می باشند و از طریق دادگاه صالح به منظور جبران خسارت کافی و موثر اعمال میشود. شیوه های جبران خسارت می بایست بر اساس مقررات اسناد مربوطه به طور کلی از طریق پرداخت غرامت، اعاده وضعیت به سابق، اقناع و رضایتمندی کشور تحریم شده و بالاخره تضمین عدم تکرار صورت پذیرد. با توجه به فقدان شخصیت حقوقی بین المللی جامعه بین المللی مانند اتحادیه اروپا و نظر به ضرورت حمایت از قواعد نظم عمومی بین المللی، استناد به مسئولیت از سوی دولتهای عضو جامعه بین المللی به عنوان دولت های غیر زیان دیده مورد پذیرش قرار گرفته است. گروه حقوق بین الملل در طرح مسئولیت بین المللی مصوب ۲۰۰۱ میلادی در ماده ۴۸ حق استناد به مسئولیت را برای این دولتها به رسمیت میشناسد (وریس و هازلزت^۲، ۲۰۱۷). در خصوص توسل به اقدامات متقابل، برخی با توجه به نگرانی جامعه بین المللی از سوءاستفاده دولتها، راه حل سازمانی همچون مداخله سازمان ملل متحد را پیشنهاد میدهند. هرچند در این خصوص نیز به نظر میرسد با توجه به موانع و مشکلات پیش روی سازمان ملل متحد، در صورت نقض گسترده و شدید قواعد نظم عمومی بین المللی توسل به اقدام متقابل در جهت منافع عمومی از سوی دولتهای غیر زیان دیده اجتنابناپذیر باشد. اگرچه در این زمینه رویه گسترده وجود ندارد، بر این اساس گروه حقوق بین الملل در طرح مسئولیت بین المللی از اظهار نظر صریح در مورد توسل به اقدامات متقابل توسط دولت های غیر زیان دیده خودداری نموده است.

1- Dupont

2- Vries and Hazelzet

هر فعل متخلفانه بین المللی مستوجب مسئولیت بین المللی اطلاق شده و بحث مسئولیت بین المللی آن ها یعنی واردکننده خسارت پیش می آید، در چنین حالتی اگر مسئولیت آن کشور، دولت، سازمان یا اتحادیه که مرتکب فعل متخلفانه بین المللی شده محرز گردد، باید خسارت وارده را جبران نماید. در این پژوهش، ضمن بررسی تحریم و اقسام آن و نیز پرداختن به مباحث مسئولیت بین المللی، به بررسی مسئولیت بین المللی اتحادیه اروپا نسبت به خسارات ایجاد شده در تحریم جمهوری اسلامی ایران پرداخته شده است. بر خلاف مسئولیت بین المللی دولت ها برای اعمال متخلفانه بین المللی، نظام مسئولیت بین المللی برای اعمال منع نشده از جمله اعمال تحریم از جانب اتحادیه اروپا، تاکنون نتوانسته است به رژیم عمومی و عرفی نائل شود.

مشکلی که در خصوص تحریم های اتحادیه اروپا وجود دارد، عدم ایجاب مسئولیت بین المللی در خصوص جبران خسارات وارده به کشور تحت تحریم است. تحریم های اتحادیه اروپا بر بسیاری از ابعاد مهم ج.ا.ا از قبیل اقتصادی، پزشکی، نیروی انسانی و ... تاثیرگذار بوده است که بر خلاف عهدنامه اتحادیه اروپا است. شناسایی جمهوری اسلامی ایران که به دلیل نقض یک تعهد، خسارت دیده است، از جمله مواردی است که در حقوق داخلی و حقوق بین المللی محل آرا و دیدگاه های گوناگون می باشد. جبران خسارت ناشی از نقض تعهدات قراردادی باید به گونه ای زیان دیده را در موقعیتی قرار دهد که اگر تعهد طبق قرارداد، انجام میشد در آن موقعیت قرار میگرفت. در اصول قراردادهای تجاری بین المللی مؤسسه یکنواخت سازی حقوق خصوصی این نگرش مقبول واقع شده و بر این مبنا، نظریه جبران کامل خسارت پذیرفته شده است. با وجود با وجود کاستی های موجود، به علت کمبود قواعدی فراگیر در مورد جبران خسارت، این قواعد می تواند مورد اصول کلی برای محاکم بین المللی در حل مسائل مربوط به جبران خسارت باشند. علیرغم تغییراتی که در جامعه بین المللی صورت گرفته است، جبران خسارت همچنان برای زیان دیدگان دارای اهمیت است. به طور کلی نمی توان گفت که قواعد بیان شده در طرح مسئولیت بین المللی کارآمد نمی باشند، بلکه این مواد در جایگاه خود به خوبی می توانند مسائل مربوط به جبران خسارت را حل نمایند. بنابراین، اتحادیه اروپا با اعمال تحریم هایی که مغایر با مقررات سازمان ملل متحد، اصول و اهداف منشور سازمان ملل (۱۹۴۵)، اعلامیه جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸)، و سایر قطعنامه های تجاری از قبیل سازمان تجارت جهانی است، باعث آثار زیانبار بر جمهوری اسلامی ایران و اقشار متفاوت مردم ایران شده و بایستی نسبت به جبران خسارات مادی و معنوی اقدام نماید و بایستی از طریق دیوان بین المللی دادگستری لاهه یا سازمان ملل متحد، دعوی را بر علیه اتحادیه اروپا طرح و خسارت وارده را جبران نماید.

به عقیده نویسنده، مشکل اصلی در مورد مواد مطروحه در رابطه با جبران خسارت در طرح مسئولیت بین المللی اتحادیه اروپا، ناکافی بودن این مواد است. به عبارت دیگر این مواد نیازمند یک سری قواعد تکمیلی می باشند تا

خلاف‌های موجود را پر نمایند و پاسخگوی مسائلی باشند که با این قواعد نمی‌توان آنها را حل نمود. این قواعد تکمیلی می‌توانند با اصلاحاتی در طرح مسئولیت بین‌المللی جوامع بین‌المللی از قبیل اتحادیه اروپا گنجانده شوند یا یک طرح تکمیلی برای موضوعاتی که در مورد آنها قواعد جبران خسارت وجود ندارند، توسط کمیسیون حقوق بین‌الملل تهیه شود.

منابع

- ابراهیم گل، علیرضا. (۱۳۹۵). مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها، تهران: انتشارات موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش.
- افشاری، اسدالله. (۱۳۹۳). جایگاه حقوقی تحریم اقتصادی در حقوق بین‌الملل با تأکید بر تحریم جمهوری اسلامی ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- امین زاده، الهام و خداپرست، ناصر. (۱۳۹۱). نقد تحریم نفت ایران از طرف اتحادیه اروپا از منظر حقوق بین‌الملل، فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی، دوره ۲، شماره ۶۰.
- باهری، زهرا. (۱۳۹۱). مشروعیت تحریم‌ها از منظر حقوق بین‌الملل، تهران: انتشارات حق‌گستر
- بیگ زاده، ابراهیم. (۱۳۹۴). مصونیت دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی در پرتو تحولات حقوق بین‌الملل، مجموعه مقالات همایش بین‌المللی مصونیت در حقوق بین‌الملل، تهران: انتشارات گنج‌دانش
- حدادی، مهدی. (۱۳۹۷). تحول در اجرای مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها، تهران: انتشارات دادگستر
- خالوزاده، سعید. (۱۳۹۰). نقش آفرینی اتحادیه اروپا در پرونده هسته‌ای ایران، تهران: انتشارات ابار معاصر تهران.
- راعی، مسعود. (۱۳۹۳). مسولیت بین‌المللی دولت در قبال رفتار افراد و گروه‌ها در پرتو رویه قضایی، قم: انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی
- زمانی، سیدقاسم و مظاهری، جمشید. (۱۳۹۰). تحریم‌های هوشمند شورای امنیت در پرتو قطعنامه ۱۹۲۹، فصلنامه حقوقی بین‌المللی، سال ۲۸، شماره ۴۴.
- زهرانی، مصطفی. (۱۳۹۶). مبانی نظری تحریم اقتصادی علیه جمهوری اسلامی: موانع و چالش‌های نفت ایران، مجله بررسی مسائل اقتصادی انرژی، سال ۱، شماره ۲.
- ساعدوکیل، امیر و تحصیلی، زهرا. (۱۳۹۷). ایران و تحریم‌های بین‌المللی، تهران: انتشارات مجد
- صمدی یامچلو، ناهید. (۱۳۹۸). مبانی حقوقی و مشروعیت تحریم‌های یکجانبه آمریکا و تحریم‌های سازمان ملل علیه جمهوری اسلامی ایران، تهران: انتشارات قانون‌یار
- ضیایی بیگدلی، محمدرضا. (۱۳۹۷). حقوق معاهدات بین‌المللی، تهران: انتشارات گنج‌دانش

کروتز، جوکیم(۱۳۹۶). نگاهی به نقش اتحادیه اروپا در اعمال تحریم، تهران : نشر موسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد.

کلاید، گری(۱۳۹۲). بازخوانی تحریم های اقتصادی، ترجمه نادر جعفری، تهران : انتشارات طلوع دانش

Crawford, J., A. Pellet & S. Olleson,(2017). “The Law of International Responsibility ” Oxford: Oxford University Press.

Eeckhout, Piet(2015). “EU External Relations Law”, Oxford University Press.

Dupont, Pierre-Emmanuel, (2015).Countermeasures and Collective Security: The Case of the EU Sanctions Against Iran, Journal of Conflict & Security Law, Vol.17.

Eriksson, Mikael,(2017). EU Sanctions: three cases of targeted sanctions; In: Wallenstein, Peter and Staibano, Carina ed., International Sanctions; between words and wars in the global system.

Sicilianos, L. A.,(2014). ‘Countermeasures in Response to Grave Violations of Obligations Owed to the International Community’, in:” The Law of International Responsibility” J. Crawford, A.

Vries, Anthonius W. and Hazelzet, Hadewych,(2017). The EU As a New Actor on the Sanctions Scene; in: Wallenstein, Peter and Staibano, Carina ed., International Sanctions; between words and wars in the global system, (New York: Routledge.